
Sergije DIMITRIJEVIĆ
**TUJI KAPITAL V GOSPODARSTVU
BIVŠE JUGOSLAVIJE**

Sophia, Ljubljana 2023
386 strani, prevod Marko Kržan,
23,00 EUR
(ISBN: 978-961-7003-91-8)

Prevod pričujoče knjige smo dobili 65 let po njenem izidu. Knjiga je avtorjeva doktorska disertacija, ki jo je zagovarjal leta 1957 na Pravni fakulteti Univerze v Beogradu in je leto pozneje izšla v novoustanovljeni knjižni zbirki z naslovom Ekonomska biblioteka. Zbirko je spodbudila takratna Zveza ekonomistov Jugoslavije, posvojila pa jo je beograjska založba Nolit. Ta knjižna zbirka je bila prva pomembna pridobitev povojnega vzleta jugoslovanskih ekonomistov, ki so odločilno vplivali na univerzitetno izobraževanje ekonomistov vse do razpada Jugoslavije. Snovalci zbirke so načrtovali izdajanje šestih knjig letno: dveh monografij teoretične narave, dveh monografij iz uporabnih ekonomskih disciplin, ene monografije s področja drugih ekonomskih disciplin (ekonomska zgodovina, ekonomska statistika itd.) in enega prevoda tuje knjige. V nekaj letih se je v zbirki nabralo precej zanimivih knjig. Med slovenskimi avtorji so svoje mesto v njej našli Ivan Lavrač, Aleksander Bajt in Dolfe Vogeltnik. Dimitrijevičeva knjiga je seveda zasedla mesto, namenjeno ekonomski zgodovini. Ni nepomembno, da je knjiga izšla ob koncu obdobja, ko je imela gospodarska zgodovina Jugoslavije zagotovljeno mesto v predmetnikih jugoslovanskih ekonomskih fakultet, pa tudi dejstvo, da so bile nekatere pomembne doktor-

ske disertacije s področja ekonomije pridobljene prav na pravnih fakultetah. Gospodarska zgodovina je bila postopoma izločena iz študijskih programov, doktorske disertacije s področja ekonomije pa so se s pravnih preselile na ekonomske fakultete. Zanimanje za gospodarsko zgodovino je izginjalo tako med ekonomisti kot zgodovinarji, živela je v senci paradnih disciplin.

Ni mogoče ugotoviti, kakšen je bil vpliv Dimitrijevičeve knjige ob njenem izidu. Vsaj v vodilnih ekonomskih revijah tistega časa nisem našel njene predstavitve. Pri nas so knjigo poznali starejši gospodarski zgodovinarji. Sam avtor se je po njenem izidu usmeril v preučevanje delavskega gibanja v Srbiji in Jugoslaviji, srednjeveške srbske zgodovine in numizmatike. Vprašamo se torej lahko, zakaj naj bi bil prevod te knjige danes zanimiv za slovenske bralce. Moj odgovor je, da zaradi podobnih razlogov, kot v času njenega izida. To je bil čas, v katerem je obstajalo precejšnje zanimanje za zgodovino kapitalizma na ozemlju takratne Jugoslavije. Kapitalizem je znova tukaj, z njim pa tudi tuji kapital in prakse, ki jih je socialistična doba prekinila. Pri tem je zanimivo, da prevod knjige ni nastal na pobudo ekonomistov ali zgodovinarjev. Pobuda je prišla iz kroga sociologov, zbranih okoli dr. Rastka Močnika, zlasti njenega prevajalca dr. Marka Kržana, ki želijo s svojimi prizadevanji – zlasti v okvirih Založbe */cf in založbe Sophia – obuditi zanimanje za pri nas pozabljeno področje gospodarskega razvoja, ki je izginilo z ekonomskih fakultet. Natančneje, gre za enega izmed pristopov pri obravnavi gospodarskega razvoja, ki poudarja razvojno odvisnost

in s katerim se v naše intelektualno okolje vrača zanimanje za imperializem, monopolni kapitalizem, finančni kapital, odnose med centrom in periferijo. V dobi socializma smo lahko o tem brali v številnih prevedenih delih, ki so teoretično in empirično obravnavala izkušnje dežel v razvoju, kar so nekateri ekonomisti poskušali prenašati tudi v domače razprave med razviti in nerazviti. Ta pristop ne sodi v glavni tok prevladujoče, tj. ameriške ekonomske misli, ki v celoti prevladuje tudi v našem izobraževalnem sistemu. Zato je tudi pojmovanje gospodarskega razvoja in modernizacije pri nas pod velikim vplivom utemeljevanja vloge tujih neposrednih investicij, o čemer priča tudi nedavni zapis glavnega ekonomista Gospodarske zbornice Slovenije v časniku *Delo*, v katerem beremo, da bi bolj morali spodbujati ambicioznost svojih izvoznih šampionov, vključevanje v verige vrednosti multinacionalk in slednje privabiti, da investirajo v slovensko gospodarstvo. Opozorim naj na primer na delovanje Ameriške gospodarske zbornice v Sloveniji (*Amcham Slovenija*), Britansko-slovenske gospodarske zbornice – BSCC, Slovensko-nemške gospodarske zbornice, Avstrijsko-slovenske trgovinske zbornice, ki včasih razumejo pojem poslovnega okolja zelo široko in želijo vplivati tudi na delovanje družbenih podsistemov, kot so na primer zdravstvo, izobraževanje, socialna zavarovanja, davki ipd. Brez kakršne koli zadrege lahko zapišem, da je njihova temeljna naloga vplivati na državno politiko, ki naj bi sledila njihovim poslovnim ciljem.

Gledano s tega zornega kota je Dimitrijevičeva knjiga naravnost izjemna

demonstracija analiziranja, razumevanja in ocenjevanja ekonomskega in političnega razvoja kake dežele v luči vpliva tujine in tujega kapitala. Zanimal ga je vpliv tujega kapitala na jugoslovansko gospodarstvo med svetovnimi vojnami ter na zunanjo in notranjo politiko države. Njegovo temeljno sporočilo je bilo, da je takratni Jugoslaviji, ob velikosrbski buržoaziji, narekoval tuji kapital, oba skupaj pa sta pomenila (pre)vlado finančnega kapitala. Ocenil je, da je imel tuji kapital negativen vpliv na gospodarski razvoj in družbene odnose v takratni državi. Jasno je, da je bila v skladu s socialistično usmeritvijo države po drugi svetovni vojni odprava tujega kapitala prvi pogoj oblikovanja plansko usmerjanega in na državni lastnini temelječega gospodarstva.

Dimitrijevič je svoje raziskovanje tujega kapitala opravil na bogatem fondu 5000 svežnjev dokumentov o posameznih podjetjih, zbranih pri Upravi za ljudsko premoženje in Gospodarskemu svetu FLRJ. Iz dokumentov je pridobil verodostojne podatke o naložbah tujega kapitala v jugoslovanskih podjetjih okoli leta 1940, o odvisnosti teh podjetij od tujine in o politikah njihovih lastnikov. Slika seveda ni bila popolna, saj pridobljeni podatki zaradi povsem utemeljenih objektivnih razlogov, ki jih je pojasnil, niso zajeli vseh podjetij. Poleg tega, da je posebno pozornost namenil podjetjem, ki so delovala kot delniške družbe – ne glede na to, ali so delovale kot podružnice (namesto delniškega kapitala so izkazovale dotirani kapital) ali kot domače delniške družbe (s celotnim ali delnim tujim kapitalom) – je pomembno tudi to, da v raziskavo ni vključil tujih virov v obliki državnih

oziroma javnih posojil oziroma posojilnega kapitala na sploh.

Dimitrijevićeva ocena je nedvoumna: jugoslovansko gospodarstvo je bilo privesek razvitih industrijskih držav in je imelo polkolonialni značaj, za katerega je značilen odnos med metropolami in kolonijami, med centrom in periferijo, odnos, v katerem tuji in domači kapital nista bila v tekmovalnem ali konfliktnem razmerju, saj je tuji kapital pletel mrežo odvisnosti s pomočjo domačega. Verige vrednosti, kot se jim dandanes reče, pa so delovale tako, da so črpale iz ekstraktivnih dejavnosti, onemogočale organsko povezavo med domačimi surovinskimi oziroma ekstraktivnimi dejavnostmi in predelovalnimi industrijami oziroma panogami, ki so proizvajale predmete končne porabe. Nad njimi pa je bedel finančni kapital, ki je obvladoval jugoslovansko bančništvo.

Dimitrijevićevo knjigo bi morali vzeti kot enega od mogočih zgledov za obravnavo vpliva tujine na sodobno slovensko gospodarstvo in politiko. Če se je Dimitrijević moral prebijati od spodaj navzgor in je iz arhivskega gradiva sestavljal celovite slike, pa zdaj lahko začnemo tudi od zgoraj navzdol, kar omogočajo statistični podatki Banke Slovenije o tujih investicijah in finančnih računih, iz katerih lahko s ptičje perspektive razberemo težo tujega kapitala v slovenskem gospodarstvu, in se potem spuščamo navzdol po panogah in področjih ter posameznih subjektih. Kar se je nekoč dogajalo pod vplivom posameznih tujih držav in njihovih kapitalov, dandanes poteka v okviru institucionalne ureditve Evropske unije. Da v njej sobivata center in periferija, vsaj od krize 2007/2008 ni več skrivnost.

Neven BORAK